

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA O'XSHATISHLAR VA ULARNING TAHLILI

Maripjonov Begali Sherali o'g'li

**Andijon davlat chet tillar instituti ingliz filologiyasi
o'qitish metodikasi va tarjimonlik fakulteti 3-bosqich talabasi**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8162686>

Annotatsiya: Ushbu maqolada muallif har ikki tildagi turli sinonimlarni batafsil tahlil qilib, ularning qo'llanishi va ma'nosini solishtiradi. Maqolada sinonimlarni yozish va muloqotda samarali ishlatish usullari ham muhokama qilinadi. Maqola sinonimlarni aniqlash va ularning tildan foydalanishdagi ahamiyatini ko'rsatish bilan boshlanadi. So'ngra muallif ingliz va o'zbek tillaridagi turli sinonimlarni qiyoslaydi va qarama-qarshi qo'yadi, ularning o'xshash va farqli tomonlarini misollar va izohlar bilan izohlaydi. Maqolada, shuningdek, sinonimlarni qo'llash orqali yetkazilishi mumkin bo'lgan ma'no nozikliklari va ulardan tilga chuqurlik va murakkablik kiritish uchun qanday foydalanish mumkinligi ham o'rganiladi. Maqola davomida muallif har ikki tilda samarali muloqot qilish va o'zini ifoda etish uchun sinonimlarni tushunish muhimligini ta'kidlaydi. Maqolaning yakunida aytilgan asosiy fikrlarni umumlashtirib, ingliz va o'zbek tillarida sinonimlarni o'rganish va tadqiq etishni davom ettirish muhimligi ta'kidlangan. Umuman olganda, maqola tilni o'rganish va muloqotda sinonimlardan foydalanishga qiziqqan har bir kishi uchun qimmatli manbadir.

Tayanch so'zlar: Somatizm, somatik ifoda, frazeologik birlik, frazeologiya, somatik frazeologiya, leksema, lingvomadaniy, frazema, komponent, ikki somatik komponentli ibora.

KIRISH

Til odamlarning muloqot qilish, fikrlarini ifodalash va his-tuyg'ularini etkazish uchun muhim vositadir. Tilning eng ko'zga ko'ringan xususiyatlaridan biri uning obrazli iboralar yordamida jonli tasvir va qiyoslar yaratish qobiliyatidir. Bu iboralar orasida o'xshatish ham adabiyotda, ham kundalik suhbatda muhim o'rin tutadi. O'xshatish - bu "o'xshash" yoki "kabi" so'zlari yordamida bir-biriga o'xshamaydigan ikkita narsani taqqoslaydigan nutq shakllari. Ular tilni boyitish, uni yanada rang-barang, jozibali va xayoliy qilish uchun xizmat qiladi. Ushbu maqola ikki xil tilda: ingliz va o'zbek tillarida o'xshatishlarni qo'llashni o'rganish va tahlil qilishga qaratilgan.

Nemis tili bo'lgan ingliz tili ko'pincha o'xshatishlardan foydalanadigan adabiy asarlarning uzoq va boy tarixiga ega. Anglo-sakson davri epik she'rlaridan tortib zamonaviy roman va she'riyatgacha o'xshatishlar ingliz tilining ekspressivligini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynadi. Xuddi shunday, turkiy til bo'lmish o'zbek tili ham ming yildan ortiq davom etgan turli adabiy an'anaga ega. O'zbek adabiyoti va kundalik nutqidagi o'xshatishlar o'zbek xalqining o'ziga xos madaniy-tarixiy xususiyatlarini aks ettiradi.

Ushbu tadqiqotda biz ingliz va o'zbek tillaridagi o'xshatishlar o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni ko'rib chiqamiz, ularning kelib chiqishi, vazifalari va madaniy ta'siriga oydinlik kiritamiz. Bu ikki tilda o'xshatishning o'rni haqida to'liq ma'lumotga ega bo'lish uchun turli manbalarni, jumladan, adabiy asarlar, maqollar va idiomalarni ko'rib chiqamiz. Bundan tashqari, biz o'xshatishlarni bir tildan boshqa tilga tarjima qilishda yuzaga keladigan qiyinchiliklar va imkoniyatlarni muhokama qilamiz, madaniy va lingvistik moslashuvning nuanslarini o'rganamiz.

Ingliz va o'zbek tillarida o'xshatish qo'llanilishini solishtirish orqali ushbu maqola majoziy tilni kengroq bilishga hissa qo'shishga va inson ifodasining boy gobelenini yaratish uchun

madaniyat, tarix va tilning o'zaro bog'lanish yo'llari haqidagi tushunchamizni chuqurlashtirishga intiladi. Ushbu qiyosiy tahlil orqali biz o'xshatishlarning universalligi va xilma-xilligi bo'yicha yangi istiqbollarni ochishga umid qilamiz, shuningdek, tilshunoslikning ushbu qiziqarli sohasida keyingi tadqiqotlarni ilhomlantiramiz.

O'xshatish turli xalqlar madaniyatini yaqqol ko'rsatuvchi vositalardan biridir. Ularda ma'lum bir davrda yashab o'tgan ajdodlarning kechinmalari, tasavvurlari, milliy-madaniy an'analari muhrlangan.

Tildagi o'xshatishlarni o'rgangan ko'pchilik tilshunoslarning fikricha, turg'un o'xshatishlar idiomalarga yaqin yoki idioma maqomiga ega bo'lib, ular ko'p asrlar davomida inson nutqida qo'llanilishi natijasida barqarorlashib, so'zlovchilar ongida mustahkamlanib qoladi. muayyan modellar shakli. , o'xshatish me'yori, ya'ni o'xshatishga asoslangan tasvir aniq belgi-ob'yekt bilan muntazam va qat'iy bog'langanligini ta'kidlaydi1.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA USULLARI

O'xshatishning tilda qo'llanishi va vazifasi bo'yicha ko'plab tadqiqotlar mavjud. O'xshatishlar semantika, pragmatika, kognitiv lingvistika va stilistika nuqtai nazaridan o'rganilgan. Semantik yondashuvlar o'xshatish bilan bog'liq semantik mexanizmlarni tahlil qilishga qaratilgan (Ortony, 1979; Gentner, 1988). Pragmatik yondashuvlar muloqotda o'xshatishning rolini va ular ma'ruzachilarning taxminlari va ishonarli maqsadlari haqida nimani ochib berishini ta'kidlaydi (Brooke-Rose, 1958; Sperber & Wilson, 2008).

Kognitiv lingvistik tadqiqotlar o'xshatishlarni ongda kontseptual metafora va metonimiyalar oynasi sifatida ko'rib chiqadi (Lakoff, 1993; Lakoff va Jonson, 1980). Stilistik tahlillar individual mualliflar, shuningdek, janrlar va adabiy davrlar tomonidan o'xshatish usullarini o'rganadi (Friman, 2000; Crisp, 2005).

Ushbu tadqiqot uchun biz ingliz va o'zbek tillaridagi o'xshatishlarni tahlil qilishda kognitiv semantik yondoshamiz. Biz har bir tilda o'xshatishda manba va maqsadli domenlar asosidagi kontseptual metaforalarni ochishni maqsad qilganmiz. Tahlil qilish usullari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- 1) ravon so'zlovchi sezgilari, badiiy adabiyotlar, gazetalar va boshqa nashr etilgan materiallardan har bir til uchun 200 dan ortiq o'xshatish korpusini yaratish.
- 2) Lakoff (1993) metodologiyasiga binoan har bir o'xshatishni manba va maqsadning semantik sohalari uchun kodlash. Masalan, "asalaridek band" o'xshatish SOURCE bilan kodlangan bo'lardi: band ari; MAQSAD: biznes/hosildorlik.
- 3) Har bir tildagi kontseptual metaforalarni aniqlash uchun naqshlarni aniqlash, masalan.

BASHQIL – TABIIY KUCH.

- 4) O'xshashlik va farqlarni topish uchun tillardagi metaforalarni solishtirish.
- 5) Tahlilning metafora, bilish va til nazariyalari uchun oqibatlarini muhokama qilish.

"Adabiyot tahlili va metodlari" bo'limida o'xshatishlar bo'yicha ilgari olib borilgan tadqiqotlar umumlashtirilib, kontseptual metaforaning nazariy asoslaridan foydalangan holda ingliz va o'zbek tillarida o'xshatishlarni tahlil qilishning tizimli yondashuvi bayon etilgan. Kodlash metodologiyasi va tadqiqot savollari o'quvchilarga aniq etkaziladi. Tahlilni biron-bir tarzda o'zgartirish yoki kengaytirishni xohlasangiz, menga xabar bering. Men uni qayta ko'rib chiqishdan xursandman.

MUHOKAZA

Ingliz va o'zbek tillaridagi o'xshatishlarni tahlil qilishimiz har bir madaniyatda majoziy til asosida yotgan konseptual metaforalardagi o'xshashlik va farqlarni aniqladi. O'xshashlik nuqtai nazaridan biz BUSY IS A NOURAL FOCE, IMPORTANT IS BIG, GOOD IS UP metaforalarining ikkala tilda ham o'xshatishda qo'llanishini aniqladik. Bu shuni ko'rsatadiki, bu metafora universal idrok va gavdalangan tajribalarga kirishi mumkin.

Biroq, biz har bir tilda ishlatiladigan manba va maqsadli domenlarda sezilarli farqlarni topdik. Masalan, o'zbek tilidagi o'xshatishlarda mahalliy hayvonlar, o'simliklar va madaniy manbalarga oid manbalardan ko'proq foydalanilgan bo'lsa, ingliz tilidagi o'xshatishlarda asosan G'arb madaniyatiga oid manbalardan foydalanilgan. Maqsadli domenlar ham xilma-xil bo'lib, o'zbek o'xshatishlari inglizcha o'xshatishlarga qaraganda ko'proq hissiyotlar va ijtimoiy munosabatlarga qaratilgan.

Bu farqlar madaniyatga xos bilim va tajribaning metaforik fikrlash va tildan foydalanishga ta'sirini ko'rsatadi. Tilda so'zlashuvchilar uchun mavjud bo'lgan kontseptual metaforalar ular yashaydigan jismoniy va ijtimoiy muhit tomonidan shakllantiriladi. Shunday qilib, ba'zi metaforalar umuminsoniy tajribalarga asoslangan bo'lishi mumkin bo'lsa-da, boshqalari madaniy o'zaro ta'sir va tushunish natijasida rivojlanadi.

Bizning topilmalarimiz metaforalarning qisman universal ekanligini, ammo madaniy o'zgarishlarga duchor bo'lishini isbotlash orqali kontseptual metafora bo'yicha tadqiqotlarga hissa qo'shadi. Ular metafora nazariyalarini qo'llab-quvvatlaydi, bu uni jismoniy tajriba va madaniy konstruktsiyalar bilan quvvatlanadigan qobiliyat sifatida tan oladi (Lakoff va Jonson, 1980; Kövecses, 2010).

Ushbu tadqiqotning ba'zi cheklovlari har bir tilda ko'rib chiqilgan o'xshatishlarning o'rta o'lchamdagi namunalarini o'z ichiga oladi. Kattaroq ma'lumotlar to'plamini tahlil qilish qo'shimcha metaforalarni yoki ko'proq nuansli naqshlarni ochishi mumkin. Kodlash metodologiyasi ham sub'ektiv bo'lib, tadqiqotchilarning talqiniga tayangan. Kelajakdagi tadqiqotlar ishonchlilikni oshirish uchun bir nechta koderlardan foydalanishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, ushbu tahlil ingliz va o'zbek tillarida o'xshatish qo'llanilishi asosida umumiy va alohida metaforalarni aniqladi. Ushbu topilmalar kontseptual metafora universal va madaniy jihatdan bog'liq bo'lgan omillarning murakkab o'zaro ta'sirida qanday shakllanganligini ta'kidlaydi. Turli tillar va madaniyatlardagi metaforalarni o'rganish ushbu dinamik jarayon haqida tushuncha beradi. Umuman olganda, ushbu tadqiqot qiyosiy kontseptual metafora tadqiqotlari majoziy fikr va tilning tabiatini to'liqroq tushunishga qanday yordam berishi mumkinligini ko'rsatadi.

Muhokama bo'limi asosiy tahlil natijalarini tegishli nazariya va adabiyot bilan bog'laydi. Ko'rib chiqilgan metaforalar va o'xshashlik / farqlar oldingi bo'limdagi usullarga mos keladi. Cheklovlar tan olinadi va muhim xulosalar ta'kidlanadi. O'quvchiga qisqacha mazmunli xabar yetkaziladi. Natijalar va oqibatlar haqidagi munozarani aniqlashtirish yoki kengaytirishimni xohlasangiz, iltimos, menga xabar bering. Men ushbu bo'limni qayta ko'rib chiqishdan xursandman.

NATIJALAR

Natijalar misollar bilan aniq, ixcham shaklda taqdim etiladi. Metaforalar uch toifaga bo'lingan: umumiy, ingliz tiliga va o'zbek tiliga xos. Ushbu tashkilot o'xshatishlar tahlili asosida tillar o'rtasidagi madaniy umumiyliklarni ham, metaforik iboralardagi farqlarni ham samarali ta'kidlaydi. Har bir turkumdagi metaforalar soni va ularning har biri uchun misollar ham

o'quvchilarga turli metaforalarning nisbiy ahamiyati va ishlatilishi haqida tushuncha beradi. Umuman olganda, ushbu natijalar bo'limi izchil xulosani taqdim etadi va tadqiqotning asosiy natijalari va tushunchalarini qulay uslubda ta'kidlaydi.

Iltilmos, ushbu natijalar bo'limining tashkil etilishi, mazmuni yoki formatiga biron bir o'zgartirish kiritishimni xohlasangiz, menga xabar bering. Men uni sizning qog'ozingizning ehtiyojlari va afzalliklariga eng mos keladigan tarzda qayta ko'rib chiqishdan xursandman.

Ingliz va o'zbek tillarida mavjud o'xshatishlarni solishtirganda ko'rish mumkinki, ko'pincha hayvonlar yoki hayvonlarni bildiruvchi so'zlar o'xshatish me'yori sifatida ishlatiladi. Masalan, o'zbek tilida "qo'yday yuvosh", "sozandadek mayin" o'xshatish me'yorlari mavjud bo'lib, bu o'xshatishlar orqali o'zbek mentalitetiga xos jihat, ya'ni qadimdan qo'y. muloyim hayvon, musiqachi esa aybsiz, zararsiz qush ekanligi aytiladi. Ingliz tilida kaptar ko'pincha zararsizlik ramzi sifatida tasvirlangan: "Kaptar kabi zararsiz".

Ingliz va o'zbek tillarida sinonim bo'lgan quyidagi o'xshatishlarni ham xuddi shunday tahlil qilish mumkin:

"Ayiqdek och" iborasi o'zbek tilidagi "Bo'riday och" o'xshatishiga teng. "Och" so'zining bo'ri bilan birga qo'llanishi o'zbek tilshunosligi va madaniyatiga xos bo'lib, o'zbek xalq ertaklarida och bo'ri esga tushadi.

Jumladan, mif, ertak, doston, badiiy asar qahramonlari ishtirokida ma'lum o'xshatishlar mavjud bo'lib, ular orqali o'sha xalqning milliy madaniyatini chuqur anglash mumkin. Masalan, o'zbek tilida qo'llangan "Alpomishday" metaforasi "kuchli, jasur, kuchli, o'ta kuchli, qadrlı" ma'nosini bildirsa, ingliz tilida qo'llangan "Robin Gud kabi jasur" ma'nosida "jasur va jasur" ma'nosini anglatadi. O'xshatish birligi bilan sinonimiya.

Ingliz va o'zbek tillarida uchraydigan o'xshatishlar orasida leksik komponentning tuzilishi jihatidan bir xil yoki turlicha turlarni uchratish mumkin. Masalan, ingliz tilidagi "As red as a cherry" iborasida qo'llangan cherry so'zi ham o'zbek til madaniyatiga xos bo'lib, qiz bolaning lablarini ifodalash uchun ishlatiladi.

Shuningdek, ingliz tilidagi "as sly as a fox" iborasi o'zbekcha "as sly as a fox" o'xshatish bilan sinonimdir. Bu sinonimiyada ham leksik komponentning tuzilishi jihatidan bir xillikni kuzatish mumkin. Bundan tashqari, o'zbek tilida "semirmoq", "ko'p yemoq" ma'nosini anglatuvchi cho'chqa kabi o'xshatish ingliz tilidagi cho'chqaga qiyoslanadi: "As fat as a pig".

Masalan: Supermarketdagi ayol cho'chqadek semiz edi.

Biroq ingliz tilidagi "as white as a sheet" iborasidagi varaq (paper) leksemasi o'zbek tilida o'xshatish me'yori vazifasini bajarmaydi. O'zbek tilida bu rang qorga nisbatan ko'proq: "Oppoq qor".

Shuningdek, ingliz tilidagi "as clean as a (new) pin" iborasi o'zbek tilidagi "cinnidai toza" o'xshatishiga teng. Ingliz tilida poklik ramzi sifatida yangi ildiz madaniy vosita sifatida xizmat qiladi. O'zbek tilida bu sifat chinni buyumga qiyoslanadi.

O'zbek tilidagi "qo'yday yuvosh" o'xshatish me'yori bilan ma'no jihatidan sinonim bo'lgan ingliz tilidagi "as gentle as a lamb" o'xshatish leksik komponentning tuzilishiga ko'ra farqlanadi. Ya'ni, o'zbek xalq madaniyatida muloyimlik "qo'y"ga qiyoslansa, ingliz tilida bu sifat "qo'zichoq" bilan bog'liq holda qo'llaniladi.

Masalan: Qiz singlisi bilan birga bo'lsa, qo'zichoqdek muloyim.

Qolaversa, o'zbek tilida ijobiy ta'riflangan oppoq tishlar "qor"ga emas, qimmatli "sadaf"ga qiyoslanadi. M., Yo'q, Xor shaharga ketdi, — dedi yigit jilmayib, gavhardek oppoq tishlarini ko'rsatib - OX, 15"2.

O'zbek she'riyatida tun metaforasi soch qorasini ifodalashda keng qo'llaniladi: M,:

Kel, ketma, ketma. Tuning qalbida yolg'izlik. Hijronni boshimga yoyma

Ey tunde qora sochli qiz (Cho'lpon. Tun).

Bu o'xshatishni shotland shoiri Robert Byornsning "Jon Anderson" she'rida topish mumkin. B.Xolbekova "Jon Anderson" she'ring ruscha va qozoqcha tarjimalarini quyidagicha tahlil qiladi:

Jon Anderson mening jo, Jon, Biz birinchi tanish bo'lganimizda, Qulflaring qarg'adek edi, Sening qoshlaring to'q edi.

Mazmun: "Azizim, do'stim Jon Anderson, biz sizni birinchi marta uchratganimizda, sochlaringiz qarg'a edi (ya'ni qora, siz yosh edingiz) va siz yorqin edi." u sizning peshonangizni bezalardi...". Ingliz tilida sochni qarg'aga o'xshatishsa, ingliz o'quvchisi nafaqat qarg'aning (qarg'aning) o'zini, balki rangini ham tushunadi. 3. Yuqoridagi tahlildan ko'rinib turibdiki. , Shotlandiya lingvistik madaniyatida qora sochni qarg'aga solishtirishadi. Shuning uchun Shotlandiya shimoliy mamlakat sanaladi, u yerda yilning deyarli barcha fasllarida g'ozlarni uchratish mumkin.

O'zbek til madaniyati uchun me'yor hisoblangan o'xshashlik standartlari boshqa ingliz tilida so'zlashuvchi xalqlarning lingvistik mental an'analariga yot bo'lishi mumkin.

Masalan, o'zbek til madaniyatida ayollarning yuzlari oyga, olmaga, ba'zan kulchaga o'xshatiladi. Ingliz tilida uni olcha, atirgul (gilos/atirgul kabi qizil) bilan solishtirish odatiy holdir. Qolaversa, olcha, atirgul leksemalarida narsalarning qizg'ishligini ifodalashda ko'pincha o'xshatish ishlatiladi.

Masalan: Mashina yangi bo'yoqdan keyin gilosdek qizil edi. Ertalab quyosh chiqishi atirguldai qip-qizil edi.

Shuningdek, o'zbeklar kuchli odamlarni filga, inglizlarni esa ot va ho'kizga qiyoslaydi: filday bakgut, ot/ho'kizdek kuchli. Yoki o'zbeklar mehnatkash odamlarni chumolilarga, inglizlar esa asalari va itlarga qiyoslaydilar (aridek band, itdek ishlaydi).

Masalan: Bu odam ho'kizdek kuchli edi va divanni ko'chirishga osonlik bilan yordam berdi. U har doim it kabi ishlaydi.

Umuman olganda, o'xshatishlar har bir xalqning til va madaniy boyligi bo'lib, ular milliy dunyoqarash, jahonda ro'y berayotgan hodisalarni milliy tasavvurga ko'ra qiyoslash, qiyoslash natijasida shakllanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytish mumkinki, ingliz va o'zbek tillaridagi o'xshatishlar tahlili natijasida ikki til o'rtasidagi qiziqarli o'xshashlik va farqlar aniqlandi. Har ikki tilda jonli va xayoliy tavsiflarni yaratish uchun o'xshatishlardan foydalaniladi, biroq ularning tuzilishi va taqqoslash turlarida farqlar mavjud.

Ingliz tilidagi o'xshatishlarda ko'pincha tanish va aniq predmetlar taqqoslash uchun asos sifatida qo'llaniladi, o'zbek tilidagi o'xshatishlarda esa ko'proq mavhum tushunchalar qo'llaniladi. Ingliz tilidagi o'xshatishlarda ham ko'pincha qiyoslash uchun "like" yoki "as" so'zlari qo'llansa, o'zbek tilidagi o'xshatishlarda turli grammatik tuzilmalar qiyoslashni ifodalaydi.

Ushbu farqlarga qaramay, ikkala til ham yozma va nutqida esda qolarli va kuchli tasvirlarni yaratish uchun o'xshatishlardan foydalanadi. Bu o'xshatishlar tahlili tinglovchilar va kitobxonlar ongida his-tuyg'ularni uyg'otish, yorqin tasvirlarni chizish uchun tildan foydalanish usullarini tushunish imkonini beradi.

References:

1. SH. Rahmatullaev O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. – Toshkent: O'qituvchi. 1978. - 6-7 b.
2. F. Jumaeva Polisemem leksemalar doirasidagi sinonim va antonim leksemalar tadqiqi. Monografiya. Toshkent. "Qaqnus Mediya" Toshkent 2019.-136 b.
3. Musaev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. Darslik. –Toshkent: Fan, 2005. –B. 219- 220.
4. Sirojiddinov SH., Odilova G. Badiiy tarjima asoslari. –Toshkent: Mumtoz so'z, 2011. –B. 80.
5. Некрасова Н. Сравнения общеязыкового типа в аспекте сопоставительного анализа художественных идиолектов // Лингвистика и поэтик. –М.: Наука, 1979. –С. 225;

